

HET GEBRUIK VAN DE FRANSE TAAL TE OOSTENDE: ENKELE HISTORISCHE ASPECTEN

door Yves DINGENS
Aan mijn moeder
Yvonne PROVOOST
(1919-1997)

1. Inleiding

De internationale toeristische functie van Oostende heeft steeds vereist dat een groot gedeelte van de bevolking (personeel van hotels, restaurants, cafés, banken, bedienden der openbare diensten) zoniet een grondige, dan toch een meer dan elementaire kennis bezat van enkele vreemde talen, vooral Frans en Engels. De evolutie van de sociale lagen van de bevolking, de uitvaardiging van de taalwetten en het politiek aspect dat door veel mensen wordt verbonden aan het gebruik van de ene of de andere taal, hebben ongetwijfeld een grote invloed uitgeoefend op het taalgebruik te Oostende.

Het leek ons dan ook interessant te trachten de evolutie te volgen van het gebruik van de Franse taal te Oostende. Deze evolutie verschilt misschien van deze van andere plaatsen in Vlaanderen door enkele kenmerken waarvan een der voornaamste de weerstand is van vele Oostendenaars tegen een te radicale vervaamsing die het gebruik van het Frans in alle omstandigheden zou uitsluiten: zij erkennen dat het Nederlands hun moedertaal is, doch zien er geen enkel voordeel in de Franse taal en haar culturele uitingen uit hun dagelijks leven te bannen. De openlijke vijandigheid tegenover het Frans bleef beperkt tot een minderheid, zij het een actieve minderheid.

We hebben getracht deze uiteenzetting te staven met officiële documenten. Deze taak is zeker niet vergemakkelijkt door het feit dat vrijwel alle gemeentearchieven werden vernield door de brand van het stadhuis in 1940. De kleine studie die we hebben aangevat kan dan ook worden beschouwd als een eerste schets van een omvangrijker werk dat een nog tamelijk onontgonnen onderwerp zou kunnen uitdiepen. Deze studie vertoont weliswaar een zeker gebrek aan evenwicht tussen de verschillende paragrafen: dit is te wijten aan het feit dat veel inlichtingen die we hebben trachten te bekomen ons niet werden verstrekt.

2. Gegevens over talenkennis verschaft door de volkstellingen

Sinds 1846 leveren periodieke volkstellingen (in principe om de tien jaar) ons nuttige gegevens over het taalgebruik te Oostende.

De eerste, die van 15 oktober 1846, gaf volgend resultaat:

Totale bevolking:	14.264
Frans:	657 of 4,66 %
Nederlands:	13.160 of 92,26 %
Duits:	28 of 0,19 %
Engels:	387 of 2,71 %
Andere talen:	32 of 0,22 %

Het zeer hoge percentage Nederlandssprekende inwoners is te verklaren door het feit dat het de tweetaligen omvat, die niet afzonderlijk werden geklasseerd.

De volkstelling van 31 december 1856 bevat geen gegevens over het taalgebruik.

De resultaten van de latere volkstellingen worden opgenomen in de volgende tabellen:

	1866	1880	1890
Totale bevolking	15.843	19.307	24.688
Frans	229 = 1,445%	557 = 2,884%	831 = 3,360%
Nederlands (Vlaams)	11.848 = 74,783%	12.948 = 67,663%	17.076 = 60,910%
Duits	18 = 0,113%	34 = 0,176%	20 = 0,081%
Frans + Nederlands	3.637 = 22,956%	4.229 = 21,903%	6.320 = 25,050%
Frans + Duits	47 = 0,296%	37 = 0,191%	20 = 0,081%
Nederlands + Duits	1 = 0,006%	45 = 0,233%	16 = 0,064%
De 3 landstalen	25 = 0,157%	80 = 0,414%	361 = 1,462%
Geen enkele van de 3 landstalen	32 = 0,201%	104 = 0,538%	44 = 0,178%
Kinderen -2jaar	-----	1.273 = 6,590%	
Doofstommen 6			

	1900	1910	1920
Totale bevolking	39.484	42.207	44.817
Frans	864 = 2,180%	1.225 = 2,900%	1.572 = 3,500%
Nederlands (Vlaams)	27.098 = 60,000%	27.404 = 64,900%	28.722 = 64,080%
Duits	83 = 0,210%	55 = 0,130%	17 = 0,037%
Frans + Nederlands	8.290 = 20,990%	10.112 = 23,900%	11.233 = 25,060%
Frans + Duits	95 = 0,240%	150 = 0,355%	21 = 0,046%
Nederlands + Duits	61 = 0,154%	53 = 0,125%	12 = 0,026%
De 3 landstalen	712 = 1,803%	834 = 1,976%	377 = 0,841%
Geen enkele van de 3 landstalen	2.281 = 5,770%	2.374 = 5,624%	2.863 = 6,388%

	1930	1947
Totale bevolking	46.952	49.651
Frans	2.205 = 4,690%	1.302 = 2,620%
Nederlands (Vlaams)	29.796 = 63,460%	27.500 = 55,390%
Duits	23 = 0,050%	5 = 0,010%
Frans + Nederlands	12.057 = 25,680%	15.399 = 31,010%
Frans + Duits	57 = 0,120%	30 = 0,060%
Nederlands + Duits	46 = 0,100%	165 = 0,330%
De 3 landstalen	1.036 = 2,210%	3.440 = 6,930%
Geen enkele van de 3 landstalen	1.732 = 3,690%	1.810 = 3,650%

Voor de laatste vier talentellingen wordt nog een bijkomend onderscheid gemaakt:

Inwoners die 2 of 3 talen spreken, spreken het meest frequent:

	1910	1920	1930	1947
Frans	2.232 = 20,019%	2.613 = 22,442%	3.242 = 24,570%	2.931 = 15,398%
Nederland	8.717 = 78,186%	9.019 = 77,462%	9.555 = 72,410%	15.906 = 83,566%
Duits	200 = 1,793%	11 = 0,094%	39 = 0,290%	2 = 0,010%
Niet aangeduid	-----	-----	360 = 2,730%	195 = 1,020%
Totaal	11.149	11.643	13.196	19.034

De tellingen van 1930 en 1947 gaven nog volgende cijfers:

Inwoners die uitsluitend
of het vaakst spreken:

	1930	1947
Frans	5.447 = 11,60%	4.233 = 8,53%
Nederlands	39.351 = 83,81%	43.406 = 87,42%
Duits	62 = 0,13%	7 = 0,01%
Niet vermeld	-----	195 = 0,39%

Al deze cijfers zijn natuurlijk niet volledig verifieerbaar: de talenkennis berust alleen op een verklaring van de inwoner en werd uiteraard niet gecontroleerd. Daarom werden dergelijke statistieken door de Vlaamse militanten aangevochten. Niettemin lijkt ons het feit dat iemand zich bewust als Franstalig of tweetalig opgeeft toch betekenisvol. In de laatste statistieken valt trouwens het hoog percentage tweetaligen op. 1947 was het laatste jaar waar de volkstelling cijfers bevatte betreffende het taalgebruik. De wet van 24 juli 1961 schafte de talentelling af. De wet van 8 november 1962 legde de taalgrens vast en Oostende werd officieel beschouwd als eentalig Nederlands. Vanaf dan kan men het aantal Franstaligen enkel ramen.

3. Gemeentebestuur

Sinds de revolutie van 1830 werd enkel het Frans gebruikt bij het gemeentebestuur. Een eerste wet betreffende het taalgebruik in bestuurszaken zag het licht in 1878: in de Vlaamse provincies moeten de berichten en mededelingen aan de bevolking hetzij in het Nederlands, hetzij in de twee talen zijn opgesteld; de briefwisseling met andere gemeenten en met particulieren moet in het Nederlands geschieden, behalve indien deze gemeente of individuele personen in het Frans schrijven of een antwoord in deze taal wensen te ontvangen.

In 1888 waren de gemeentezegels Nederlandstalig in Mariakerke en Stene (later aangehecht bij Oostende), Franstalig in de stad Oostende.

In 1885 gebruikten alle gemeenteraadsleden het Frans; het Gemeenteblad (Bulletin Communal) is in het Frans opgesteld. De briefwisseling gebeurt in de twee talen: men antwoordt in het Nederlands op Nederlandstalige brieven, maar enkel het Frans wordt gebruikt voor de briefwisseling met de hogere overheden. Affiches, mededelingen aan de bevolking zijn opgesteld in de twee talen, enkele alleen in het Nederlands. Tijdens het badseizoen en voor alles wat betrekking heeft op de badinrichtingen wordt enkel het Frans gebruikt. Voor zaken met betrekking tot het onderwijs worden de twee talen gebruikt, voor militieaangelegenheden het Nederlands (15 op 165 miliciens ontvangen hun papieren in het Frans), voor de registers van de Burgerlijke Stand uitsluitend het Nederlands, alsook voor huwelijksaankondigingen. Voor openbare werken, wegenis en maritieme werken, het Frans of de twee talen, voor financiën en belastingen het Frans; voor lastenkohieren, aanbestedingsvoorwaarden en leveringen Nederlands of Frans (deze laatste taal werd gebruikt voor alle werken of leveringen met een belang of een totaal dat meer dan het gemiddelde bedroeg).

Deze toestand duurde tot in 1912. De Nederlandstalige tussenkomsten in de gemeenteraad waren zeldzaam: burgemeester Alphonse PIETERS was de mening toegedaan dat het Nederlands de standing van de raad onwaardig was. Het Gemeenteblad der Stad Oostende was opgesteld in het Frans tot de oorlog 1914-18. In 1912 had de gemeenteraad geweigerd samen te werken met de organisaties die de vernederlandsing van de Gentse Universiteit voorstonden, en dit zonder de minste reactie vanwege de burgers.

Op 30 mei 1915 had de Duitse Kommandantur bij de burgemeester aangedrongen opdat het Frans niet meer zou worden gebruikt te Oostende voor berichten aan de bevolking en voor de briefwisseling tussen gemeenten en met de inwoners. Op 5 juni 1915 antwoordde burgemeester LIEBAERT dat het land tweetalig was en dat het stadsbestuur zich inspande om een billijk evenwicht te bekomen tussen de twee landstalen. De Duitsers weigerden deze uitleg te aanvaarden en drongen aan op de toepassing van hun verordening. Het stadsbestuur beperkte er zich toe van dit antwoord nota te nemen.

De wet die de formule voor de eedaflegging der gemeenteraadsleden vastlegde dateerde van 1 juli 1860 en legde een Franse tekst op. Men moest wachten tot de uitvaardiging van de wet van 30 juli 1894 en een koninklijk besluit tot toepassing van 18 september 1894 om een Nederlandstalige formulering te zien ontstaan. De gemeenteraadsleden konden vrij kiezen voor één van de twee teksten. De gemeenteraadsleden verkozen op 17 november 1895 legden de eed af op 30 maart 1896: 15 in het Frans en 5 in het Nederlands. Ten gevolge van de gedeeltelijke verkiezing van 20 oktober 1907 legden op 2 januari 1908 8 gemeenteraadsleden de eed af in het Frans en 2 in het Nederlands. De naoorlogse verkiezingen, op 24 april 1921, zagen een ommekeer: op 13 juni 1921 kozen, de burgemeester niet meegerekend, 7 raadsleden voor de Franse formulering en 17 voor de Nederlandse. Op 6 januari 1927 kozen 17 het Nederlands, 6 het Frans. Op 6 januari 1933 19 het Nederlands en 5 het Frans. In 1939 legden alle 23 gemeenteraadsleden de eed af in het Nederlands.

De wet van 31 juli 1921 betreffende het taalgebruik in bestuurszaken verplichtte de gemeenteraad in haar zitting van 2 augustus 1921 nieuwe maatregelen te nemen: de officiële taal is het Nederlands; brieven tot de administratie gericht in één der landstalen worden in dezelfde taal beantwoord; beraadslagingen van de raad worden in het verslag opgenomen in de taal waarin ze zijn uitgevoerd, met een vertaling van de Franstalige tussenkomsten; berichten aan de bevolking worden opgesteld in het Nederlands met een Franstalige vertaling; het schepencollege was gemachtigd een Franse vertaling aan de genomen besluiten toe te voegen telkens als de stad dit nuttig oordeelde. De wet werd niet integraal toegepast want in 1922 protesteerden sommige gemeenteraadsleden tegen het feit dat uitnodigingen voor de inhuldiging van monumenten e.d.m. eentalig Frans waren.

In 1934 gebeurden de tussenkomsten in de gemeenteraad nog in de twee talen maar dan reeds veroorzaakte het gebruik van het Frans soms reacties. Sinds 1968 mag enkel het Nederlands worden gebruikt in de gemeenteraad.

Straatnaamborden waren opgesteld in het Frans tot 1937, vervolgens werden ze tweetalig en uiteindelijk eentalig Nederlandstalig in 1962.

4. Onderwijs

Het gemeenschappelijk lager onderwijs werd sinds het van kracht worden van de wet van 15 juni 1883 uitsluitend in het Nederlands verstrekt. Hierop bestond nochtans één enkele uitzondering: de Albertschool gebruikte uitsluitend het Frans tot 1934; de schoolbevolking werd er vooral gerekruteerd onder de kinderen van leden van de gegoede burgerij en middenklasse. Van 1934 tot 1938 was deze school gesplitst in een Franse- en Nederlandstalige afdeling, dit bij wijze van overgangsmaatregel, want sinds 1939 werd enkel het Nederlands gebruikt. De Albertschool heeft lange tijd een zeer gunstige reputatie genoten en de Oostendenaars bestempelden haar dikwijls als "le petit athénée", omdat ze de leerlingen beter leek voor te bereiden op de middelbare studies. Ondanks het verdwijnen van het Frans als voertaal werden enkele inspanningen ondernomen om het nadeel van een onvoldoende kennis van het Frans te verhelpen. Men besloot vanaf september 1945 Franse taallessen in te richten, eerst in enkele lagere scholen, vervolgens in alle vanaf 1946; deze lessen waren facultatief en betalend, en werden na de normale lestijden gegeven waardoor ze

weinig succes kenden. Een beslissing van de gemeenteraad van 12 juni 1947 had tot gevolg dat deze lessen door bijna alle leerlingen werden gevolgd: ze waren niet meer betalend en werden vroeger gegeven, van 16 uur tot 16u30. Een nieuw besluit van 25 augustus 1967 bepaalde dat facultatieve lessen Nederlandse spreektaal zouden worden gegeven in de eerste graad en dat Frans zou onderwezen worden in de 2^e en 3^e graad: deze lessen hadden voor gevolg dat de leerlingen de school wat later verlieten, waardoor minder leerlingen de lessen bijwoonden.

Aan het Koninklijk Atheneum, gesticht in 1882, ontstaan uit het Gepatroneerd College (1842-1878) dat tussen 1878 en 1882 Gemeentelijk College werd, werden de lessen gegeven in het Frans. De wet van 15 juni 1883 voorzag dat de lessen in de voorbereidende afdelingen tot de middelbare cyclus in het Nederlands zouden worden gegeven; Engels en Duits zouden in het Nederlands worden onderwezen tot op het ogenblik dat het onderwijs direct in deze talen zelf konden worden verstrekt; in de humaniora moesten twee vakken in het Nederlands worden gegeven. Te Oostende onderwees men Duits en Engels, geschiedenis en aardrijkskunde in de twee talen, natuurlijke wetenschappen in het Frans. De wet van 12 mei 1910 richtte in de Vlaamse athenea een "Waal regime" op, met de bedoeling aan de Walen toe te laten middelbare studies te doen. Manifestaties tegen dit regime hadden plaats sinds 1910: 300 à 400 flaminganten protesteerden tegen het bestaan van de Franse afdeling omdat op 21 lesuren per week slechts 5 uur in het Nederlands werden gegeven. Maar de "Vereniging voor het propageren van de Franse taal" organiseerde met succes een tegenbetoging. Hetzelfde jaar hadden verscheidene pro-vlaams georiënteerde verenigingen een verzoek gericht tot de gemeenteraad opdat deze zich zou verzetten tegen de oprichting van de Waalse afdeling. Indien men zich wou inschrijven aan de Franse afdeling volstond het eigenlijk daartoe de wens te formuleren, zonder dat enig onderzoek geschiedde aangaande de gebruikelijke taal van de kandidaat. De hogere sociale lagen van de stad waren tot 1940 Franstalig en het was dan ook normaal dat de leerlingen die behoorden tot deze categorie (die toen de grote meerderheid van de hogere jaren van het atheneum leverde) zich lieten inschrijven aan de Franse afdeling. De lessen Nederlands waren gemeenschappelijk voor de twee afdelingen, wat ook de talrijke Oostendse tweetalige families toeliet hun kinderen tweetalig onderwijs te verschaffen.

Tijdens de schooljaren 1927 tot 1940 kende deze "speciale afdeling" een hoge bezettingsgraad, zoals blijkt uit volgende statistiek:

Jaar	Nederlandstalige afdeling	Franstalige afdeling
1927	333	150
1929-1930	261	123 (32%)
1930-1931	237	110 (32%)
1931-1932	218	132 (38%)
1932-1933	254	105 (29%)
1934-1935	344	146 (30%)
1937-1938	463	117 (22%)
1941-1942	419	8 (2%)

Tijdens het schooljaar 1941-1942 verdween deze afdeling: de laatste acht leerlingen verlieten het atheneum in juli 1942. Sindsdien wordt het onderwijs uitsluitend in het Nederlands verstrekt. In de lagere klassen waren facultatieve vervolmakingslessen Frans (sinds 11 december 1900) en Nederlands (sinds 5 februari 1894) ingericht door het stadsbestuur; deze verdwenen op 1 september 1967.

Een analoge toestand en ontwikkeling kende het Koninklijk Lyceum, de vroegere "Ecole moyenne communale pour jeunes filles", door de Staat overgenomen in 1922.

Wat het onderwijs in de maritieme wetenschappen betreft, zeevaartscholen werden opgericht in 1797-1798 tijdens het Frans bewind met het doel een officierenkorps te vormen bekwaam om het bevel te voeren over de koopvaardijsschepen. Deze scholen bleven gesloten van 1815 tot 1830, werden heropend onder Belgisch gezag en functioneerden zonder onderbreking tot de oorlog 1914-1918. De school onderging talrijke wijzigingen om aan de noodwendigheden van het ogenblik te beantwoorden. In de laatste jaren vóór de sluiting werd het eerste jaar kandidatuur officier ter lange omvaart in Oostende gedoceerd, de verdere jaren in de Hogere Zeevaartschool te Antwerpen. Andere brevetten werden ook uitgereikt: mechanica, visvangst, pleziervaart. In het begin was het taalregime Frans; in het interbellum zaten Frans- en Nederlandstaligen van een cursus samen en de lessen werden terzelfdertijd in de twee talen gegeven. Na 1945 werden de lessen afzonderlijk gegeven in de twee talen en streefde de school ernaar een taalevenwicht te bereiken. Enkel de avondcursus voor werktuigkundige officieren werd uitsluitend in het Nederlands gegeven omdat de diploma's uitsluitend bestemd waren voor de officiële diensten (staatspakketboten) waar het Nederlands verplicht is. De helft van de studenten waren Franstalig, de andere helft Nederlandstalig. De studenten waren verplicht taalcursussen te volgen: 4 uur per week Frans voor de Nederlandstaligen (of Nederlands voor de Franstaligen), 2 uur Engels voor allen. De Zaïrese studenten waren vrijgesteld van de studie van het Nederlands. Men ondervond reeds een zekere moeilijkheid om tweetalige leraars te vinden (dezelfde leraar moet les geven in de twee landstalen).

Het onderwijs verstrekt door de maritieme overheid is in feite een element dat de tweetaligheid in de hand werkt.

Een gemengde lagere school werd bij K.B. van 11 juli 1963 opgericht voor de kinderen van Franstalige militairen van de Zeemacht gevestigd aan de kust.

De muziekschool (later conservatorium) wordt door de Staat gesubsidieerd omdat het onderwijs de officiële programma's volgt en aan de rijksinspectie onderworpen is. Het onderwijs werd tot 1882 verstrekt in de twee talen. Omstreeks 1885 werd de directie toevertrouwd aan een Waal die het Frans deed gebruiken zowel voor het onderwijs als voor de administratie. Later kwam de school terug tot de tweetaligheid. Sinds 1923 (organiek reglement van 3 mei 1923) wordt het onderwijs in het Nederlands gegeven.

Aan het Onze-Lieve-Vrouwecollege, gesticht in 1878, werd het onderwijs aanvankelijk in het Frans gegeven. De toepassing van de wet van 15 juni 1883 die het Nederlands oplegde voor een deel der lessen, maakte dat in de voorbereidende klassen, de lessen afwisselend in de twee talen werden gegeven, terwijl in de Latijnse klassen de les godsdienst in het Nederlands werd gegeven; de verklaring van klassieke schrijvers gebeurde in de twee talen. Later werden geschiedenis en aardrijkskunde onderwezen in de twee talen. De wet van 14 juli 1932 legde het Nederlands op als enige voertaal in het middelbaar onderwijs en sindsdien gebeurt het onderwijs aan het college in deze taal. Sinds 1938 is het palmares in het Nederlands; van 1932 tot 1938 was het tweetalig, nl. tijdens de periode gedurende dewelke de leerlingen die hun studie aangevat hadden in het Frans, die konden beëindigen.

Het vrij lager onderwijs werd verstrekt in het Nederlands, maar er bestonden vervolmakingscursussen Frans; een koninklijk besluit van 26 januari 1960 vernietigde het besluit van 28 augustus 1959 om een facultatieve cursus Frans te geven in de lagere scholen.

De congregatie Sint-Jozef had vóór 1940 zes scholen te Oostende: op de Vuurtorenwijk, het Hazegras en de Sint-Sebastiaanstraat (door de oorlog vernield); deze drie instellingen zijn verdwenen. Er blijven drie instellingen over: het Sint-Jozefsslyceum, sinds 1952 Sint-Andreaslyceum (Kaaistraat), het Sint-Jozefsinstituut (Alfons Pieterslaan) dat sinds meer dan 75 jaar als middelbare technische school bestaat en sinds 1893 als basisschool, en het Sint-

Lutgardisinstituut (Steenbakkersstraat) voor meisjes. Het lyceum was lange tijd bestemd voor de "elite" en was betalend. Voor alle middelbare studies (1e, 2e, 3e jaar) gingen de lessen door in het Nederlands en Frans: dezelfde handboeken in hun Nederlandse en Franse uitgave werden gebruikt; de oude humaniora was enkel Nederlandstalig.

De Franse congregatie "Les Dames du Sacré-Coeur" hield zich in Frankrijk voornamelijk bezig met de opvoeding van meisjes uit de hogere klassen. De wetten COMBES die na 1900 het onderwijs in Frankrijk seculariseerden, hadden de uitwijking voor gevolg van talrijke religieuzen. Een deel van de dames van het Heilig Hart kwamen zich vestigen te Oostende, op de Zeedijk. Deze religieuzen stichtten een instelling waarvan het doel identiek was met dat welk voordien in Frankrijk werd nagestreefd, d.w.z. een voltooiing van de opvoeding der juffrouwen uit de hogere sociale klassen. De studies werden uitsluitend in het Frans gegeven en konden met geen enkel diploma worden bekroond omdat de lessen uitsluitend in het Frans werden gegeven en niet aan de wettelijke normen beantwoordden. Het regime was uitsluitend een internaat en het leerlingenaantal vrij beperkt. De oorlog 1940-45 en de incorporatie der gebouwen in de Atlantikwal veroorzaakten hieraan grote schade: de zusters moesten hun school ontruimen maar kort na de oorlog kwamen ze zich opnieuw vestigen in de schoolgebouwen zonder er grote herstellingswerken te verrichten. De school hernam haar activiteiten maar kende niet meer het vroegere succes daar de oorlog de sociale structuur van de stad grondig had gewijzigd. De school staakte voorgoed haar activiteit in 1953 en het eigendom werd in 1954 verkocht aan het Hoger Technisch Instituut dat sinds de oorlog een grote bloei had gekend.

Er bestonden ook private scholen, maar deze konden niet standhouden bij gebrek aan de nodige geldelijke middelen. Een kleine Franstalige school, gesticht door de zusters GILLIARD om het onderwijs en de opvoeding van meisjes uit de goeude burgerij te vervolmaken, kende een vrij kortstondig bestaan tot de oorlog 1914-18. Als opvolgster van de school der zusters GILLIARD, stichtten de juffrouwen Edith DEPOORTER en Marcelle PIERKOT in 1919 een Franstalige school met hetzelfde doel; ze telde drie klassen en een dertigtal leerlingen. De school staakte haar activiteiten in 1926, vermoedelijk ten gevolge van financiële moeilijkheden.

(vervolgt)

GERAADPLEEGDE WERKEN EN BRONNEN

- Bulletin Communal de la Ville d'Oostende. Gemeenteblad van de Stad Oostende, Oostende 1864 sq.
- Jaarverslag Stad Oostende, Oostende 1941sq.
- Th. COOPMAN en D.A DELA MONTAGNE, De Taalstrijd hier en elders, Antwerpen, L. Dela Montagne Uitgever, 1884-85 Sq.
- K. JONCKHEERE, Oostende verteld, Tielt, Lannoo, 1970.
- K. JONCKHEERE, Waar plant ik mijn ezel? Brussel, Manteau, 1974.
- Y. VYNCKE, Kent U ze nog... de Oostendenaars? Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1975.
- R. CLAEYS, Het Koninklijk Atheneum te Oostende. Een historisch overzicht. Oostende, 1932.
- J. VAN BERGEN, Bijdrage tot de geschiedenis van het Koninklijk Atheneum te Oostende, ter gelegenheid van de 75e verjaring van zijn bestaan, met medewerking van F. SMISSAERT, Oostende, 1957.
- W. MAERVOET. De Politieke Evolutie in het Arrondissement Oostende (1830-1914) in Ostendiana I, p. 63-68.
- Y. DINGENS. Een halve eeuw Franstalig onderwijs te Oostende: het Institut des Dames du Sacré Coeur in Ostendiana IV (1982), p. 125-130.
- Briefwisseling en gesprekken met o.m. Stadsbestuur, Dhr. A. ROELS, E.H. Deken LONCKE, E.H. Paul VAN ZEIR, diverse scholen.